

Makale Bilgisi: Topgül, T. Ç. (2025). Kurum Bakımı Deneyimi Olan Yetişkinlerin Eş Seçimi Stratejileri. DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:12, Sayı:1, ss.347-367	Article Info: Topgül, T. Ç. (2025). Mate Selection Strategies of Adults with Institutional Care Experience. DEU Journal of Humanities, Volume:12, Issue:1, pp.347-367
Kategori: Araştırma Makalesi	Category: Research Article
DOI: 10.69878/deuefad.1602856	DOI: 10.69878/deuefad.1602856
Gönderildiği Tarih: 17.12.2024	Date Submitted: 17.12.2024
Kabul Edildiği Tarih: 11.02.2025	Date Accepted: 11.02.2025

KURUM BAKIMI DENEYİMİ OLAN YETİŞKİNLERİN EŞ SEÇİMİ STRATEJİLERİ

Tuna Çağlar Topgül*

ÖZ

Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik kurum bakımı, çocuklara koruma ve bakım hizmetinin sunulduğu, kısmen veya tamamen izole edilmiş, tüm ihtiyaçların bünyesinden karşılanabildiği tesislerde sunulmaktadır. Bu çalışma, çocukluk ya da ergenlik dönemlerinin tamamını veya bir kısmını, kurum bakımında geçirmiş olan yetişkinlerin, kurumdan ayrıldıktan sonraki yaşamlarında "eş seçimi", "evlenme" ve "aile kurma" davranışlarının kurum deneyimleriyle ilişkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma grubunu oluşturacak bireylerin seçiminde, daha güvenilir verilere ulaşmak için en az 5 yıl kurum bakımında kalmış olma kriteri aranmıştır. Bu kapsamda, Konya, Eskişehir, Ankara, Adana ve Bursa illerinde gerçekleştirilen etkinliklerden faydalanılarak, 20 gönüllü katılımcıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Araştırma sonucunda kurum bakımı deneyimi olan bireylerin sosyal hayata yeniden entegre olurken zorluklarla karşılaştıkları, kurum bakımına uyum sürecinde kaybedilen rollerin sosyal içermeyi zorlaştırdığı, bunun sonucunda da sıklıkla damgalanma ve dışlanmayla karşılaştıkları sonucuna varılmıştır. Çalışmanın önemli bir noktası da bu bağlamda oluşan tercihlerin kamusal alanların ötesine geçerek ikili birliktelikleri de etkilemesidir. Çalışma eş seçiminde de kurum bakımı deneyiminin önemi olduğunu göstermektedir. Katılımcıların benzer geçmişleri paylaşan kişileri eş olarak seçme eğiliminde olduğu görülmüştür. Bireyler evlenmeyi düşünürken kurum bakımı deneyimi olan ya da kendilerine benzer sosyo-kültürel kökenden gelen partnerleri tercih etmekte, aile kurma ve çocuk yetiştirme davranışlarında da deneyimlerinden kaynaklanan tercihlerde bulundukları anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: kurum bakımı, eş seçimi, korunmaya muhtaç çocuk

*Dr., Kars Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, tunacaglar@outlook.com, ORCID: 0000-0002-7567-9842.

PARTNER SELECTION STRATEGIES OF ADULTS WITH INSTITUTIONAL CARE EXPERIENCE

ABSTRACT

Institutional care for children in need of protection is provided in partially or completely isolated facilities where protection and care services are provided to children, where all needs can be met on-site. This study aims to examine the relationship between the institutional experiences of adults who spent all or part of their childhood or adolescence in institutional care and their "partner selection", "marriage" and "family formation" behaviors in their lives after leaving the institution. In the selection of individuals to form the study group, the criterion of having been in institutional care for at least 5 years was sought in order to obtain more reliable data. In this context, semi-structured interviews were held with 20 volunteer participants, benefiting from the events held in Konya, Eskişehir, Ankara, Adana and Bursa provinces. As a result of the research, it was concluded that individuals with institutional care experience encounter difficulties while reintegrating into social life, that the roles lost in the process of adaptation to institutional care make social inclusion difficult, and as a result, they often face stigma and exclusion. An important point of the study is that the preferences formed in this context go beyond public spaces and affect bilateral partnerships. The study shows that institutional care experience is also important in choosing a spouse. It has been observed that participants tend to choose people who share similar backgrounds as partners. When considering marriage, individuals prefer partners who have institutional care experience or who come from similar socio-cultural backgrounds, and it is understood that they make choices based on their experiences in establishing a family and raising children.

Keywords: institutional care, mate selection, children in need of protection

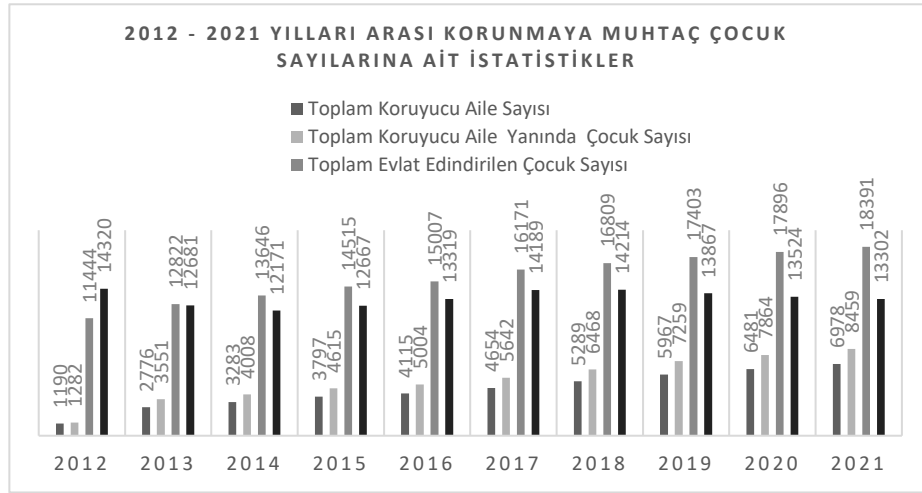
1. GİRİŞ

Olağan koşullarda ailesi tarafından hayata hazırlanması beklenen çocuğun; yoksulluk, aile birliğinin bozulması, ihmal, sağlıksız çevre şartları, istismar gibi olumsuz durumlara maruz kalması hem çocuğu hem de içinde bulunduğu toplumu doğrudan etkilemektedir. Her toplum, bireylerini korumak ve devamlılığının zarar görmesini engellemek amacıyla kurumlar ve/veya vakıflar aracılığıyla dezavantajlı konumda olan çocuğun bakımını üstlenmektedir. Türkiye’de, devlet kontrolünde bakımı ve koruması gerçekleştirilen bu çocuklar, “korunmaya muhtaç çocuk” kapsamında değerlendirilmektedir (Yolcuoğlu, 2009).

Bünyesinde yöneticilerin, meslek elemanlarının ve bakım personelinin bulundurulduğu kurum bakımı hizmet modelinde, çocukların toplumsal hayattan kısmen ya da tamamen izole edilmiş bir grup olarak tekrar topluma kazandırılması, ailenin eksikliğinin kurum çalışanları tarafından doldurulması beklenmektedir (Cılga, 1989). Bu hizmet modelinde ‘yetiştirme yurdu’, ‘çocuk yuvası’, ‘sevgi evleri’ ve ‘çocuk evi’ olarak adlandırılan farklı

dönemlerde hizmet vermiş ve birbirlerinden farklı özelliklere sahip yapılar bulunmaktadır.

Korunmaya muhtaç çocuklar ve kurum bakımı modeli, dünyada önemi giderek artan bir problem alanıdır. Çocukluk dönemi, hayata karşı deneyimler edinmeye, yönlendirilmeye ihtiyaç duyulan bir dönemdir. Bu nedenle, bu dönemin sosyalizasyon süreci tesadüflere bırakılmayacak kadar ciddi bir meseledir. Çocuğa yönelik tehdit karşısında sosyal devlet, gerçekleşecek olumsuz duruma müdahale ederek meydana gelmesi muhtemel sosyal problemleri engellemeyi amaçlamaktadır. Bu durum, meşruiyetini aldığı toplumu koruyan, aynı zamanda kendi yararını da gözetten bir sosyal politika faaliyetidir. Türkiye’de bu görevi üstlenen Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın korunmaya muhtaç çocuklara dair yayınlamış olduğu istatistiklerden görüldüğü gibi sayı her yıl artış göstermektedir.

Şekil 1: 2012 – 2021 Yılları Arası Korunmaya Muhtaç Çocuk Sayıları*

*Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 2012 -2021 yılları arasında yayınlanan “Faaliyet Raporları”ndan yararlanılarak oluşturulmuştur. (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022).

Kurum bakımı sürecinin getirisi olan toplu yaşam biçimini, çocukluğunun ve/veya ergenliğinin bir döneminde deneyimlemiş, çalışmanın yürütüldüğü dönemde yetişkin olan bireylerin, bu deneyimlerinden şekillenen yaşamları farklı bir sosyal çevre anlayışı sunabilmektedir. Bu çalışmanın amacı, kurum bakımında geçirilen deneyimlerin sonuçlarını anlamak ve bu sürecin, bireylerin eş seçimi ve aile kurma gibi sosyal yaşamlarına dair davranış ve tutumlarına nasıl yansıdığını ortaya koymaktır. Geçmişte yapılan benzer çalışmalar incelendiğinde, konunun genellikle kurum bakımında bulunan bireylere odaklandığı ve çoğunlukla psikoloji alanında ele alındığı görülmektedir. Bu çalışmadan elde edilen bulguların, köklü bir geçmişe sahip bu sosyal yapıların toplumsal etkilerini ortaya koyması, kurum bakımının sona ermesinden sonra yarattığı etkilerin daha iyi anlaşılmasına katkı

sağlaması ve sosyal politikaların geliştirilmesi ile uygulanmasına yönelik öneriler sunması açısından önemli olduğu söylenebilir.

2. Yöntem

2.1. Çalışma Grubu

Çalışma, nitel araştırma olarak kurgulanmıştır. Çalışmanın evreni 1926'dan günümüze kadar uygulanmış bakım modellerinden hizmet almış kişileri konu edinmesi nedeniyle oldukça geniştir. Bu geniş kitlenin tamamını tespit etmek ve görüşme yapmak mümkün olamayacağı için bir araştırma grubu oluşturulmuştur. Grup oluşturulurken, amaçsal örnekleme yöntemi seçilmiştir. Katılımcıların belirlenmesi aşamasında, kurum bakımının kişilerin sosyalizasyon süreçlerinde önemli bir değişiklik yaratmış olması istendiğinden örneklem grubunun en az 5 yıllık kurum bakımı deneyimi yaşamış kişilerden oluşması ön şart olarak belirlenmiştir. Şartları sağlayan kişilere ulaşabilmek için bu kişilerin bir arada bulundukları sivil toplum kuruluşları, sosyal medya grupları ve organizasyonlar takip edilerek katılımcılara ulaşılmıştır. Çalışmada kişilerin aile kurma stratejilerinin de çalışmanın araştırma sorularından olması sebebiyle; evli, evlilik aşamasında ya da evlenmeyi düşünen kişilere ulaşabilmek hedeflenmiştir. Araştırmada kadın erkek sayılarının eşit olmasına ve yaş gruplarının 25-50 yaş aralığında olması konusunda seçici davranılmıştır. Gerçekleştirilen araştırmayla ilgili olarak 26.05.2021 tarih ve E-11054618-302.08.01-24389 sayılı yazı ile 26.05.2021 Etik Komisyonu Toplantısı'nda etik onay alınmıştır.

2.2. Veri Toplama Araçları

Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Formun oluşturulması sürecinde araştırmanın konusu hakkında gerçekleştirilmiş çalışmalar, süreli yayınlar, tezler, makaleler, kitaplar, mektup ve anı eserleri ile internet üzerinden erişilebilen raporlar, sosyal medyada yer alan yorumlar taranmış konu hakkında derinlemesine bilgi edinilmiş ve yarı-yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur.

Görüşme formu, demografik özelliklerin tespit edildiği ilk bölüm, kurum bakımındayken ve kurum bakımından ayrıldıktan sonraki sürecin irdelendiği ikinci bölüm ve evlilik, aile kurma, çocuk sahibi olmak üzerine düşüncelerine ilişkin soruların bulunduğu üçüncü bölüm olmak üzere üç farklı bölümden oluşmaktadır.

A. Demografik Bilgilere İlişkin Sorular (7 Soru)
B. Kurum Bakımı ve Sonrasına Dair Deneyimlere İlişkin Sorular (23 soru)
C. Evlilik, Aile Kurma, Çocuk Sahibi Olma ve Yetiştirmeye İlişkin Sorular (12 soru)

Tablo 6: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu**2.3. Uygulama**

Araştırma kapsamında, 19.06.2021 – 30.08.2021 tarihleri arasında Konya, Ankara, Bursa, Eskişehir ve Adana illerinden ulaşılan katılımcılarla yüz yüze görüşmeler yapılmış olup bu kişilerin yönlendirdikleri kişilerle de Zoom programı aracılığıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışma 10 erkek, 10 kadın olmak üzere 20 katılımcıyla tamamlanmıştır. Katılımcıların, 4'üyle (K1, E2, E3, K4) Zoom programı üzerinden, geri kalan 16 kişiyle ise buluşmalarda yüz yüze görüşülmüştür. Görüşmeler, kafelerde ya da parklarda bulunan sessiz alanlarda yapılmış, görüşmelerin tamamı ses kaydına alınmıştır. Görüşmeler 2 saat ve 45 dakika arasında gerçekleştirilmiştir toplamda 28 saati bulan ses kaydı yapılmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Veri toplama aşaması sonrasında, görüşmelerden azami ölçüde bilgi elde etmek ve bağıntıları tespit etmek için betimsel analiz tekniğinden faydalanılmıştır. Analiz çerçevesinin belirlenmesinin ardından, katılımcıların konuya ilişkin görüşleri oluşturulan temalar altında yorumlanmıştır.

Çalışmanın, kişilerin ilişkilerine, özel yaşamlarına ve hassas olması muhtemel konularına değinmesi nedeniyle katılımcıların kimlik bilgileri gizlenerek raporlaştırılmıştır. Katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni hal gibi demografik verileri ise konuya ilişkin bazı yargıların değerlendirilmesinde etkin olacağından olduğu gibi kullanılmıştır. Görüşmeler aynı gün yazıya geçirilmiş, ses vurguları, tereddütler ve duraksamalar, Audacity programıyla işlenmiştir. Verilerin kategorilendirilmesi ve işaretlenerek gerektiğinde çağrılabilir şekilde gruplandırılması amaçlanmış, bu sebeple de nitel veri analizinde güvenilir sonuçlar elde edilmesinde yararı bulunan QSR NVivo programı kullanılmıştır. Görüşme kayıtlarının deşifre edilerek programa yerleştirilmesinin ardından yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan tüm sorular 'line by line' analiziyle gruplandırılmıştır. Alıntı yönetimi ve kaynakça oluşturmanın sağlıklı bir biçimde oluşturulması amacıyla da EndNote x8 programı American Psychological Association (APA) sistemine uygun içerik oluşturacak biçimde kullanılmıştır.

3. Bulgular ve Yorumlar

3.1. Kurum Bakımında Kalmış Kişilerin Eş Seçimine ve Evliliğe Yükledikleri Anlam

Evlilik iki kişi arasında yapılmasına rağmen toplumsal etkileri de olan ve kişinin gelecekte yaşamayı planladığı hayata dair kendi rolünü belirlediği bir süreçtir. Evlilikte mutluluk ise geniş çapta eş seçiminin doğru ve bilinçli yapılmasına bağlıdır (Bilen, 2009, s. 100). Kişinin kendisine uygun gördüğü rol ve karşısındakinden beklentisinin karşıladığı kişiyi eş olarak seçmesi esas olsa da bireyler çok çeşitli biçimlerde eş seçimine gidebilmektedir. Çocukluğunda ailesi tarafından dışlanmaya, ilgisizliğe, düşmanca duygulara maruz kalan geçimsiz ailelerin çocuklarının da benzer aile yapıları kurmaya daha yakın olduğu araştırmalarca ifade edilmiştir (Landers, 1961'den akt. Bilen, 2009). Bu anlamda, kurum bakımında kalmış bireylerin yaşadıkları geçmiş olumsuz deneyimlerin, bu deneyimler ardından gelen kurum bakımının ve bu bakımın çizdiği yasal sınırların ve imkanların evlilikte özellikle eş seçiminde bir etkisi olması beklenebilir.

Kurum bakımında kalan kişilerce evliliğin mutlaka geçilmesi gereken bir toplumsal evre olduğu görüşüne dair örnekler mevcuttur. Görüşme yapılan grup içerisinde az sayıda kişi hariç çoğunluk evlenmiş ya da kısa vadede evlenmeyi planlamaktadır.

Evlenmekten memnunum. Ne yapacaktım zaten, yani sonuçta işim de var evim de var evleneyim dedim. İlk evlendiğimiz zamanlar bana çok soru sorardı ‘yurt nasıl, anneler nasıl, korkmuyor muydun, dayak yer miydin?’ falan diye. Ben cevaplardım ama çok heveslisi değildim soruların, şimdi kalmadı bile. (E3, yaş 30, kamu görevlisi)

Görüşmeye dahil olup, evlenmeyi düşünmeyen kişilerin de evliliğe dair görüşleri, bu bireylerin aile kurma kavramını nasıl tanımladıkları hakkında bize bir veri sunmaktadır. Bu veriler bireylerin evliliği düşünmeseler dahi, evlilikten uzak durma sebeplerini ve stratejilerini bize göstermektedir.

Evlenecek gibi oldum ama hiç evlenmedim. Bir kere birlikte yaşadığım biri oldu. Sıkıldım, attım evden gitti. Ben biriyle yaşarken onun evde olmasından ifrit oluyorum, sanki bir düzene gireceğim de yaşlanacağım gibi geliyor. Kendim yaşamayı, emir almamayı, sık sık taşınmayı seviyorum. Emlak işine falan bakınca da taşınmak rahat oluyor. (E5, yaş 43, satış danışmanı)

Burada katılımcının rahatsız olduğu noktayı “hayatının düzene girmesi” olarak tanımladığı görülmektedir. Goffman, kurum bakımının sona ermesinin ardından hayal edilen bir “parti” döneminden söz etmektedir. Bu, istediği kadar dışarıda kalabilmek, istediğini alabilmek, eve istediğinde dönebilmek ya da sadece canının istediğini yemek biçiminde görülebilir (Goffman, 2016).

Bu anlamda, katılımcının bahsettiği “düzen” fikrinin kurum bakımının planlı, kuralcı ve hiyerarşik yapısıyla özdeşleştirildiği düşünülebilir.

Evlenmeyi düşünmüyorum. Bakış açım kesinlikle bu şekilde. Birlikte yaşadığım arkadaşlar da aynı durumda. Arada bahsediyorlar, onların ağzı söylemez ama yüzlerine vurur. Evlenir giderler ama ben istemiyorum. Yuva kurmak, çocuk sahibi olmak bunlar güzel hoş şeyler. Yurtta herkesin en büyük hayaliydi. Ben hep derim daha evlenmeden 2 gelinlik giydim diye. Ben ilkokula giderken bir bağışçıdan hediye gelmiş bir gelinlik. Bana vermişlerdi, bakan kurumu ziyaret edecek diye giymiştim. Bir de orta sonda Türkmen düğünü diye piyes oynamıştık. Orada da gelin bendim, orada da giydim. Evlenip dayak yiyemem, evlenip kendi yaptığım işin yanına bir adamın işini daha ekleyemem. Sırf çocuk olacak, onun da kaderi acaba ne olacak diye de tutup evlenemem. Gönlüm de kimseye gitmiyor açıkçası gönüllü değilim. Bir sebepten evlenirim, tepeme çıkarlar evlen evlen diye sevdiklerim, belki o zaman onu da yapacak yok yani. (K7, yaş 30, kamu görevlisi)

Katılımcının (K7) ifadeleri net bir fikre işaret ediyor gibi görünse de kişinin özellikle gelinlik giydiği anları unutmaması hatta ayrıntılı bir biçimde hatırlıyor oluşu kişinin bir çatışma içinde olabileceği fikrini vermektedir. Bu kaçınmanın sebepleri kişinin evliliklere dair geçmiş deneyimleri olabileceği gibi, bireyin aklındaki örneklerin tüm bu geçen zamanda değişikliğe uğramaması ve bu anlamda bir güvensizlik hali yaşaması olarak düşünülebilir. Kurum bakımından ayrılan bireylerin yaşamlarına ilişkin ön görülerinin, topluma dâhiliyetlerini etkileyecek düzeyde olduğunu destekleyen çalışmalar mevcuttur. Bireyin toplumsallaşma sürecinin ailede başladığı düşünüldüğünde, bu kişilerin temel norm ve rolleri kazanmasında ailenin bu işlevini kurum bakımı üstlenmektedir. Ailenin bu işlevini kurumun üstlenmesinin yarattığı bu travma, bir süre sonra yaşamlarının önemli bir bölümünü geçirdikleri kurumdan çıkmak zorunda kaldıklarında tekrarlanmakta ve akranlarına oranla toplumsal norm ve değerlerle uyumsuz davranışlar ortaya çıkarabilmektedir (Kalaycı, 2007; Baş, 1990; Demirbilek, 2000).

Evlenmeyi düşünmüyorum, param olursa evlenirim ama çok para lazım o işler için. Şimdilik düşünmüyorum. Sevgilim var, o da buraya gelecek, yurtta kalmışlığı var onun da. 3 sene kaldı ama memur olma hakkı yok. (E4, yaş 31, çalışmıyor)

E4'ün evlilik öncesi ön koşulunun olduğu görülmektedir. Bu durum da maddi yeterlidir. Benzeri bir biçimde, eş adayı olarak gördüğü kişinin de yurt geçmişi olduğunu ancak kısa bir görüşmede dahi öne çıkartılan ilk özelliğinin kamuda çalışma hakkının varlığı üzerine olduğu görülmektedir.

3.2. Toplumsal Ön Yargıların Eş Seçimi ve Aile Kurma Davranışına Etkileri

Ön yargılar bireylerin toplumla bütünleşememesine, benlik geliştirmekte güçlükler yaşamasına sebep olmaktadır. Kurum bakımında kalmış kişilerin evliliğe dair ön yargılarının yanında, toplumun da kurum bakımında kalmış kişilerle yapılan evliliklere ilişkin ön yargıları bulunabilmektedir. Aile ortamında yetişen çocuklara göre dışarıya daha kapalı bir ortamda bulunan kurum binaları, bireyin de toplumdan benzeri ölçüde uzak yetişmesine sebep olmaktadır. Bu durum zamanla bireyin kurduğu ailenin işlevlerinde de bozulmaya ve benliğinin daha çok zarar göreceği aile içi şiddet gibi durumlara dönüşebilmektedir.

2013 yılında evlendim. İki çocuğum var, olmasaydı defalarca ayrılmıştık çok net söyleyebilirim. Her tartışmanın sonunda laf atar, yurt çocuğu olduğumu söyler. İyiliğine iyidir, çocuklarımı güzel yetiştirmiştir ama insanın hissettiği tartışırken çıkar. Bana annem bile tahammül edememiş gibi sözleri çok söyler. (E6, yaş 29, kamu görevlisi)

Katılımcı E6'nın 'sözlü şiddet' olarak tanımlanabilecek ifadeleri, K4 ve K6'nın ifadelerinde yerini fiziksel şiddete bırakmaktadır.

Evliliğimin ilk yılları çok sorunlu geçti. Bilmediğim birçok şeyin içine girmiştım sanki. Tanıdığım, bildiğim kişiden korkar olmuştım. Kendimi evlendikten sonra aylarca sakındım, istiyordum ama onun saldırganlaşacağını ve benim canımın yanmasını umursamayacağını düşündüm. Görevim keşke sadece kahvaltı, yemek, ütü falan olsaydı diye düşünürken ben bunu nasıl bir ömür devam ettireyim. Uzun sürmedi bu durum, önce dövdü sonra da işte... Ne demek! Git! Şikâyet et! Ayrıl! Boşan! falan dediler. Ama ben işte o zamanlar bunları normal sanmıştım. Çocuklarımız doğunca aramız düzeldi. Şimdi birlikte tatile gidiyoruz, yemek yemeğe çıkıyoruz. Ben hep başkalarından gördüğümü tekrarlayarak çözmeye çalıştım evliliği. Gerçi ben çocukluğumda namaz kılmayı da öyle öğrendim önümde biri kılmasa ben de kılamıyorum hala. (K4, yaş 35, kamu görevlisi)

(...) yetiştiremedik biz de evlendik. Sandık ki hemen evlere yerleşip mutlu hayatlara başlıyoruz. Yurt çocuğu olmak orada da çıktı karşıma. Ailesiz değilim aslında. Düğünümde bile kalabalık sayılırdı çevrem ama o etiket daha ağır bastı. Baskılar "yurtta kalmışsın bilmezsin"le başladı, bildiğimi görünce de şiddete döndü. Şimdi bakıyorum hiç alakam olmayan biriyle evlenmişim, hayat kurmaya çalışmışım. Bazen düşünüyorum ne zaman bitecek çektiklerim diye

bilmiyorum. Biraz kavga gürültü her evde olur ama her gün olmaz. (K6, yaş 31, kamu görevlisi)

Katılımcıların özellikle bu anlatımlar sırasında, seslerinin kısıldığı, nefeslerinin daraldığı, utanıp gözlerini kaçırdıkları ve çoğu şeyi anlatmaktan çekinerek mevcut bilgileri paylaştıkları deneyimlenmiştir. Kurum bakımında kalan bireyler, etiketlenme ve dışlanma yoluyla birçok farklı olumsuz etkiyle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Bu problemler özellikle ruhsal sağlığa büyük zarar verme tehdidi taşımaktadır (Öztürk & Ünal, 2015). K10, ruhsal durumunu şu şekilde ifade etmektedir;

Kısmet olursa evlenmek isterim. 2 yıl önce kıyısına geldim. Sevgilimin ailesi istemedi ailem düzensiz, dağınıktır diye. İsteme merasimi falan ben kendim istemedim, yüzüne baktığımda geçmişimin tüm sıkıntısını hatırladığım insanı geleceğime bağlamak istemedim. O gün mutlu olmayacağımı bildiğim için istemedim. Ailesi ısrar etti ben olmaz dedim, bir şekilde geçmişimi de öğrendimce bitti gitti. (K10, yaş 31, kamu görevlisi)

K10'un da ifade ettiği bir diğer durum, çiftlerden aile yanında büyüyen bireylerin hem kendilerinden hem de ailelerinden kurum bakımında kalan kişiye yönelik dışlama ve ön yargılarının etkileridir. Bu durumun eş seçimine dair kararlarda da etkili olduğu gözlenmiştir.

Baştan yurt çocuğu olduğum için o muhtaç aile bile bana tepeden bakmaya başladı. Kızım kızım deyip isteklerin dozunu arttırdı. Ben de kendime hâkim olma gereği duymayarak rest çektim, evlenmiyorum dedim. Bir hafta sonra hazırlıklar tekrar devam etti, bir daha da o tarz bir durum yaşamadık. (E1, yaş 43, kamu görevlisi)

E7, eş seçiminde evlendiği kişinin ve ailesinin onu dışlayacak tutum ve davranışlarından korunabileceği davranışlar geliştirdiğini, dışlandığı noktayı ve bunu aşma biçimine dair tespitini ifade etmiştir.

(...) Evlendiğim kadını da buna uygun seçtim, bunu bilsin çok şey istemesin ama hiçbir şeyden de mahrum kalmasın istedim. Yok, yuvadan, yurttan değil. (...) ama ailesi temiz, saf iyi biri diye seçtim. Kendisinden önce ailesine baktım, niye? Çünkü bizim arkadaşların kurdukları evliliği bozarsa aile bozar, hakaret ederler, hiç etmezlerse ana baba görmemiş, aileyi nasıl kurar derler. Benim yuva kurmak isteyen ama yurttan kaldığı için, değil denemek adını anmayan arkadaşlarım var. Kimsen olmayınca korkuyor yaklaştırmaya. E karşısındaki de korkuyor, ön yargısı var onun da. Yalnız yaşıyorlar, görevinde yükseliyor falan ama yalnız yani. (E7, yaş 40, kamu görevlisi)

E8 ise birliktelik yaşadığı kişileri seçerken kurguladığı fikri anlatmış ancak buna rağmen haksız bir şekilde yargılandığını ifade etmiştir.

Birkaç aşk acısı yaşadktan sonra- ki genelde terk edilişlerim kısıtlı miktarda param olması, tanıştıracak bir ailemin olmamasının garipliği ile oldu- hep aykırı tiplerle ve hayatta eksiklik yaşamış kişilerle birliktelikler yaşadım ama nedense söz konusu aileye gelince hepsi bu konuda çok geleneklerine bağlı gibi yapıyorlardı. En sonunda bazen dolaylı bazen doğrudan “annen baban olsa anlardın” beni demeye geliyordu hep konu. (E8, yaş 41, satış danışmanı)

Daha ayrıntılı ve sonu fiziksel şiddete dönen bir örneği de K9 şu şekilde ifade etmektedir,

Tayin hakkım geldiğinde, karnımda ilk çocuğumu taşıırken Zonguldak’a geldik. İşler burada bozuldu. Eşimin ailesi buradaydı. Aileden yana beni çok sorguladılar. Sıklıkla annemin yanına gitme isteğime karşı durdular. Eşimin adına benden habersiz kredi çekip ona ödetince ipler koptu. Çocuğumun rızkını yedirmem deyince, ‘yurtta büyümüş bize annelik taslıyorsun, anneliği nereden öğrendin’ dediler. Sanki ortaokul yıllarıma geri döndüm. Eşim yanımda durmadı, şiddet gördüm. Çocuğum bu olaylardan çok etkilendi. Bizzat kendi eşim tarafından hakaretlere, iftiralara maruz kaldım ama ayrılmadım. Dedikleri gibi aileyi çok bilmezdim, şiddetin de hakaretin de ailelerin bir doğal süreci olduğunu sanırdım. Kaç yaşındaydım ama yüreğim hala çocukmuş. Bir gün o da ailesiyle tartıştı, annesini babasını öldürme noktasına bile geldi. Müdüründen tayin istemiş. Konya’ya taşındık o bahaneyle, orada düzene girmeye başladı ilişkimiz. Çocukmuşuz dedik. Sonra benim tayinim Bursa’ya çıktı, taşındık. Anneme de kavuştum, çocuklarım da büyüdü. 3-4 sene geçti annemi kaybettik ama ben en azından yanında yöresindeydim diye mutsuz olmadım. Eşimle ilk çalıştığımız, tanışıp evlendiğimiz Erzincan’da niye mutlu olduk? Çünkü onun da anası babası yoktu karışacak o da orada garibandı ben de. Yurttan çıkan çocuk gurbettedir her daim. Çünkü ona öylesi öğretiliyor. (K9, yaş 39, kamu görevlisi)

Katılımcı K9’un bu ifadeleri, kurum bakımında kalmış bireylerin sağlıklı bir evlilik hayatı kurmak ya da sürdürmek için istemsizce bazı stratejiler geliştirebildiklerini göstermektedir. Geleneksel aile hayatını dayatan kök ailelerden uzaklaşmak, toplum tarafından “uyumsuz” olarak tanımlanmış kişilerle ilişki kurmak bu stratejilerden bazılarıdır.

3.3. Rol-Model Eksikliğinin Eş Seçimi ve Aile Kurma Davranışına Etkileri

Bireyin sosyalizasyon sürecinde öğrenme ve etkileşim söz konusudur. Özellikle ilk deneyimlerin kazanıldığı çocukluk çağına, etkileşimler hâkimdir. Parsons'ın “diğerleri” ile temas olarak tanımladığı etkileşim, taklit ve özdeşim süreci, kişinin kendi rol-modelini belirlemesini sağlamaktadır. Bu ilişki biçimi bireyin içinde yaşadığı toplumun davranış kalıplarını, görev ve sorumluluklarını içselleştirmesini sağlar (Parsons, 1991). Kurum bakımında rol model eksikliği problemi günümüzde aile benzeri kuruluş modelleriyle aşmaya çalışıyor olsa da bireylerin halen rol model olarak kabullenebileceği bir yapı tam olarak söz konusu değildir. Kişi kurumsal bu yapının içinde büyümekte ancak mevzuat ile düzenlenmiş bir yapıdan çıkıp daha fazla özgürlük ve sorumluluklar edindiğinde tekrar problemlerle karşılaşmaktadır (Baş, 1990; Demirbilek, 2005; Kalaycı, 2007). Bu sebeple ailenin işlevinin kavrandığı, ilişkilerin ve rollerin benimsendiği kaynak, geçmiş ailevi deneyimler ve diğer ailelerle kısıtlı karşılaşmalar yoluyla olmaktadır. Bu duruma örnek olarak E1 ve K1 isimli katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

Yurdumuz başlarda şehrin dışında olsa da zamanla şehir bize doğru gelince yanımıza bir apartman yapıldı. 5 sene kadar sürdü taşınması insanların. Aileleri gördükçe hepimiz hayal kurar, o evlerden birinde çocuk olmayı değil anne ya da baba olmayı düşlerdik. Çocukluğumuz biteli çok olmuş zaten. (E1, yaş 43, kamu görevlisi)

(...) ama alışkanlığım yüzünden balkonda duruyorum genelde. Yurtta oynadığımız bir oyun var artık oyun olmaktan çıkmış tabi. Uzakta evlerin ışıklarına bakıp nasıl bir hayat yaşanıyor diye hayal etmek. Bunu hala yapıyorum hala. Onu bırakırsam sigarayı da bırakırım. (K1, yaş 46, kamu görevlisi)

Aileye dair işlev ve sorumluluklarının kazanılmasına ve rol model ihtiyacına dair bu örnekler daha çok kişinin kendi kafasında kurguladığı aile modeliyle ortaya çıkmaktadır. Kurum bakımının aileye dair somut bir örnek sunmaması, kurumda kalmış kişiler haricinde, kurum dışındaki kişilerin de bu kurumlardan çıkan kişilere karşı bakış açılarını belirlemektedir. Ailesinden ayrı büyüyen bu bireylerin aileden ve ailenin kazandırdığı değerlerden uzak olduğu fikri yaygınlık göstermektedir (Turgut & Özkan, 2019).

Çevreye sorarsan bizden gelin olmaz, bizden anne olmaz, çocuk bakmayı bilmeyiz. Kayınvalideler en önde düşman olurlar sahipsiz yurt kızlarına. Hele bir de yurttan başımıza kim bilir neler gelmiştir mevzusu var. O yüzden bizi iyiye, güzele uygun görmezler. (K1, yaş 46, kamu görevlisi)

Bu durum kurum bakımında kalan kadınlarla da sınırlı kalmamaktadır. Benzeri bir ön yargıyı E3 şu şekilde aktarmaktadır;

İlk evlilik zamanları çocuk istemedim. Buna demişler ki yurt çocukları bir arada yaşadıklarından kendi cinslerine yakın olurlar, ondan çocuk olmaz. (...)Ağladı, üzüldü duyduğuna, sormadı tabi öyle misin diye. Ama çocuğun olmasına sebep oldu bu durum eninde sonunda. Benim yurttan arkadaşlarla çok görüşme olayım yok. Karımın bağlantısı genelde benim üzerimden olduğu için bu düzene, emin olamadığı şeyler oluyor. Şüpheli biraz, bir de milletin lafına kanıyor çok. Yurtta öyle erkekler arası ilişki falan olmaz, ben görmedim. Duydum ama görmedim. Görmediğim şeye inanmam bence sadece erkek ya da sadece kızların okuduğu okullar ona daha müsait. Karşı cinsi görerek, bilerek, ondan korkmadan büyüdüm ben. O yüzden yurt çocuklarına bu yakıştırma yapılır ama yanlışır yani. (E3, yaş 30, kamu görevlisi)

3.4. Eş Seçiminde Benzer Deneyimlere Sahip Kişileri Seçme Davranışı

Kurum bakımı ve öncesi; bireylerin toplumsal bağlarına zarar veren, özellikle bağlanma biçimlerini farklılaştıran süreçlerdir (Yüksel & Öncü, 2016). Aile yapısında ortaya çıkan patolojik bir durum, çocuğun ailesinden ayrılarak kurum bakımına alınmasına yol açmıştır. Kurum bakımı ise çocuğu, ileride kendi ailesini kurabilecek bir yaşa ve olgunluğa getirme görevini üstlenmiştir. Ancak kişinin kurum bakımında olduğu süreçte maruz kaldığı dışlanma, ön yargı ve damgalar bu konuda çekingen bir eş seçimi davranışına sebep olabilmektedir.

Bu anlamda, katılımcıların aktarımlarında eş seçimlerini, kurum bakımında kalmış kişilerden tercih ettikleri örneklerde görülmektedir.

Son gittiğim okulda da müdür biraz zorladı beni konuşup anlatmam için. Baktı olmadı, uğraşmadı ama kafayı da takmadı. Bir gün çağırdı, yanında yine yurt çocuğu olduğunu bildiğim, dışarıdan yemek getiren firmada çalışan bir kız. “Yurt çocuğu” olduğunu biliyor ama adını bilmiyordum. Konuya nasıl girildi, nasıl bu duruma gelindi bilmiyorum ama biz Nesrin’le 40 kişilik kendi arkadaşlarımız, kardeşlerimiz huzurunda evlendik. (E2, yaş 47, kamu görevlisi)

Evlilik olursa elbette güvenilir insan olsun isterim ama düşününce madem ben bir “yurtluyum” herkesin dilinde, o halde evleneceğim de “yurtlu” olsun. Benim derdimi, tasamı gözüme baktığında o anlarsa anlasın. Yoksa millet benden korkar. Sırf geçmişimde benden habersiz yaşananlardan dolayı bana kötü gözle bakıyorlar. Ben niye başkasıyla evleneyim ki? (K7, yaş 30, kamu görevlisi)

Ama evlenirsem de yurttan kalan biriyle evlenirim. Diğerleri beni anlamazlar, laf ederler. Bize hep laf edilir, her yerde yurt

çocuğu olduğumuz bizden önce gelir. Yüzümüze bakmak bile istemiyorlar tanışırken. (K10, yaş 31, kamu görevlisi)

Eş seçiminin ortak özellikler kuramına göre, çiftler birbirlerinde ne kadar çok ortak özellik görüyorlarsa, birbirlerini eş olarak seçme konusunda o denli yakınlaşırlar. Bu kurama göre yaş, etnik köken, din, eğitim, değerler ve sosyal statüler açısından benzeyen kişiler birbirleriyle daha az çatışma yaşama ihtimaline sahiptirler. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, kurum bakımında kalan kişilerin benzer sosyalizasyon süreçlerinden geçen başka bir kişiyi eş olarak seçmek istemesi karşılıklı uyumu sağlamak istemeleriyle açıklanabilmektedir.

Kurum bakımında kalmış, benzer geçmişe sahip kişiler dışında rastlanılan diğer bir durum ise bireylerin dezavantajlı durumlara maruz kalmış, damgalanmış, dışlanmış ve/veya alt-gelir grubuna dâhil olan bireylere yönelik yaptıkları eş seçimi tercihi olarak görülebilmektedir. Bu durumun altında, kişinin özel alanı olan evinde de dışlanmaya maruz kalmama isteği yattığı söylenebilmektedir. Görüşmelerde, ayrıca kişilerin kendilerini evliliğin görev ve sorumlulukları konusunda yetersiz gördükleri kanaati de oluşmuştur.

İşe başladıktan 3 sene sonra annem gibi sevdiğim bir ablamızın yardımıyla biriyle tanıştım. O da milli eğitimde çalışan ileri derecede işitme engeli olan biriydi. Bu sebepten de çevresinden biraz dışlanmış, çok sahip çıkan olmamış. Yılmamış, sıkılmamış, çalışmış ekmeğini kazanmış, ev almış, araba almış. Çalışmak için Türkiye'nin her yerine gitmiş gerektiğinde. Karakterini de kendisini de beğendim. Dört ay sonra evlenelim diye karar aldık. (K2, yaş 40, kamu görevlisi)

K2'nin bu ifadesi iki durumu ortaya çıkarmaktadır. İlki bu bireylerin toplumun dezavantajlı kesimlerine uygun görülmesi ve eş seçimlerinde bu durumun ön planda oluşudur. İkincisi ise bu dezavantajlı bireyleri birbirine uygun gören kişilerin, kurum bakımında bulunan kişiye karşı olan bakış açısıdır.

(...) O yüzden dedim ya hemen derim yurttan büyüdüm diye. İnsanları hemen tanıyayım diye. Boşanmış olsam başkasıyla evlenmezdim. En fazla Anadolu'nun uzak köyünden, cahil biriyle evlenirdim ki çok laf söz bilmesin. (E6, yaş 29, kamu görevlisi)

E6 ise ifadesinde aslında bir çekincesinden söz etmektedir. Kendisinin geçmişinden dolayı yargılanacağı endişesini barındırmakta ve bundan kaçınabilmek adına "cahil" olarak adlandırdığı biriyle evlenmeyi talep etmektedir.

O sırada gittiğimiz mekanlardan birinde bir kız vardı. O da benim gibi şanslı iyi gitmeyenlerden. Halası bakarmış. Bizim genç grup da aileye haber uçurmuş olur mu olur. Oldu dediler,

evliliğe kadar gitti iş. Nurhan'la o gün başladık, bugüne geldik ama biz hala evcilik oynuyoruz. O aile görmemiş, hala yanında her işi yaptırmışlar onu biliyor, yapmaya çalışıyor. Ben dışarıda bir şeyler yapmaya çalışıyorum. Bir çocuğumuz var, onunla ilgilenmeyi bile bilmiyorum belki de. Yine de kendi ailemden iyi değil midir? (K9, yaş 39, kamu görevlisi)

K9'da K2'ye çok benzer bir durum görülmektedir. Ortak noktaları ailesiz büyümek olan bu iki kişiyi bir araya getiren yine çevrede bulunan ve sözlerine değer verilen yardımcı kişilerdir. Geçmiş yaşantılarından dolayı hissettikleri eksiklikler, ihtimaldir ki bu kişileri bir endişeye sürüklemektedir. Bu durumu aşmanın yolu olarak ise kendileri gibi olan bireylerle birliktelik kurmak olarak görmektedirler.

Evlenirsem mutlaka yurttan biri olmalı ya da sokaktan biri olmalı. Bir yurttan arkadaşım sokaktan biriyle evlendi. Kimsesi yokmuş, mutlu oldu. Yurtta kalmış ama sevememiş. Belki Suriyeliyle biriyle de evlenirim. Onların da aile yok, yardım olur hem. Nüfus müdürlüğünde bir abi bana 'Suriyeliyle evlen, onlar da evlenecek birilerini arıyorlar burada kalmak için, ailesiz çok var' dedi. Suriyeliyle de evlenebilirim. Dini bizle aynı mı bilemedim ama bence önemi yok ben ona anlatırım. (E9, yaş 30, kamu görevlisi)

E9, ifadesinde "yurttan", "sokaktan", "Suriyeli" gibi toplumun kendince dışlanmış olan kesimlerini sıralamakla aslında kendini ait hissettiği toplumsal tabakayı da bize sunmaktadır.

Komşumuzun bir kızı vardı. Ben memuriyete henüz başlamıştım. Aileden kalan bir şey de yoktu. Onların durumu da parlak değildi, çok borca girmeden bir evlilik yaptım. (E1, yaş 43, kamu görevlisi)

E1 ise diğer katılımcılardan farklı bir noktayı göstermektedir. Bu nokta ekonomik sermayedir. Günümüzde evlilik süreçlerinin çoğunlukla bir ekonomik sermaye gerektiriyor oluşu, hayata yeni atılmış ve birikimi ya da bu birikimi sağlayacak çevresi olmayan kişiyi yine kendisine benzer kişilere yöneltmektedir.

İlk evliliğimi kurumdan çıktıktan sonra yaptım. 1 sene dolunca anlaşarak ayrıldık. Yurt arkadaşlarımızı övdüysek, sadece arkadaş kalmadık. Başımdan geçen olaylardan sonra ikinci ve son evliliğimi yurt çocuklarının bir araya geldiği dernekten tanıştığım kişiyle yaptım. Bana her konuda yardımcı olup en son da gönül işinde destek oldu. Evlenmiş, boşanmış olmamı hiç umursamadı. Hesap vereceği kimsesi yoktu onun da benim gibi. (K1, yaş 46, kamu görevlisi)

Eş seçimi sürecinin benzer kişilere yönelik olmasının bir diğer sebebi, katılımcıların aile kurma sürecinin başında gerçekleştirilen tören (düğün) sırasında akıllarında kalan belirgin anılar yoluyla karşımıza çıkmaktadır. Kurum bakımında kalmış bireylerin bu süreçlerde, kaldıkları kurumlarda çalışan kişileri örnek aldıkları ve gerektiğinde ise onları da sürece dâhil ettikleri görülmektedir.

2010 yılında iş yerinde birlikte çalıştığımız kişiyle nişanlandım. 1,5 sene sonra da evlendik. Beni istemeye geldiklerinde annem ve iş yerinden çok sevdiğim bir ablam evdeydiler. Ben yurt müdürümün de gelmesini istemiştım ama uzak bir ilde görev yaptığından gelememişti. (K4, yaş 35, kamu görevlisi)

Hastanede görüştüğüm bir hasta refakatçisiyle evlendim. Hastam babam oldu ben gelinleri. Sağ olsunlar benim eksiklerimi görmezden geldiler, boşluğumu doldurmaya çabaladılar. Bir gün olsun ağızlarından yurt çocuğu lafı çıkmadı. Oysa bizim adımızdan önce gider namımız. Düğünümü de yaptılar. Yalnız düğünde kendi annenizin-babanızın, dolayısıyla tarafınızın da olmaması çok kötü. Neyse ki kendi çevremizi kendimiz yaptık. Arkadaşlarımız, hocalarımız gelmeye çalıştılar hep. (K8, yaş 25, kamu görevlisi)

(...) Aynı bölümden babası genç yaşta vefat etmiş bir kızla evlendim sonra. Annesiyle yaşıyordu. Onların da bir memleketleri yok, kızı nereye giderse oraya gelmişti. Evlendik. Dostlar geldi, arkadaşlar geldi, 2-3 saat sürdü düğün dediğimiz. Uzatmanın manası yoktu, az kişiydik zaten. 3 çocuğumuz var. Şimdi bizim eksikliğimiz ne karım ne ben baba nedir bilmiyoruz ve o görev bende. Eski bir kurum müdürüm var çok sever, müdür baba derdik. Ona uyduruyorum kendimi, hatırlamaya çalışarak. (E8, yaş 41, satış danışmanı)

Kurum bakımında kalmış bireyleri bir grup dinamiğinde ele alırsak, bu grubun kendisini tanımladığı kategorinin, toplumun dışlanmış diğer kesimleriyle benzer olduğu gözlenmektedir. Bu grubu dışlanmış olarak adlandırabileceğimiz gibi sosyal sermayeden yoksun olarak görmemiz de olasıdır. Bunun sebebi, dış dünyadan sınırlandırılmış şartlarda geçen çocukluk döneminin kişileri bu sermaye birikiminden uzak tutmuş olmasıdır. Bourdieu, bireylerin biriktirmiş oldukları sosyal, kültürel ya da ekonomik sermayenin onları diğerlerinden daha alt veya üst sınıfa konumlandığını ifade eder. Sermayeye sahip olan “alana” da egemen olacak olan kişinin kendisidir (Bourdieu, 2010).

4. SONUÇ

Türkiye’de kurum bakımı, bağlayıcı yasalarla kurulan, kamu idaresinde ve kamu denetiminde olan ülke geneline yayılmış kuruluşlar yoluyla sağlanmaktadır. Bu kuruluşlar zaman içinde tüm ihtiyaç sahiplerinin bir arada hizmet aldığı mekanlardan sınırlı sayıda çocuğun bir arada bulunduğu, cinsiyet, yaş, engel, kan bağı gibi birçok kriterde ihtisaslaşmış bakım modellerine evrilmiştir. Bu kuruluşlarda “korunmaya muhtaç çocuk” statüsü alan çocukların sağlıklı biçimde büyümeleri, toplumsal fırsatlara tüm bireylerle eşit bir şekilde erişim sağlamaları amaçlanmaktadır (Akman, 2002). Kurum bakımındaki çocuklar yetkililer tarafından planlanmış bir günlük çizelgeyi uygulayan, toplu hareket eden, personel tarafından yönlendirilen ve denetlenen bir yapı içindedirler. Çalışmanın amacı, çocukluk döneminde sağlıklı bir aile yapısının eksikliğinin, kanunlarla tanımlanmış bir sosyal hizmet modeli olan kurum bakımında nasıl yansıdığını incelemektir. Bakım ve koruma hizmetinin sona ermesinin ardından toplumun genel normlarına, yaşam pratiklerine yabancılaşan birey, dış dünyanın farklı dinamiklerine uyum konusunda problemler yaşamaya başlamaktadır. Çalışma, bireylerin uyum sorunları arasında en temel olanlarından birini ele almakta kişilerin, aile kurma sürecinde aidiyet hissettikleri sosyal grubun, eş seçimi ve aile kurma konusundaki görüşleri üzerine odaklanmaktadır. Eş seçimi sürecinin arkasında yatan düşünce, kişilerin aileye atfettiği anlam üzerinden değerlendirilebilir.

Katılımcıların aile algılarında hem kurum bakımının hem de kurum bakımının bitişinin ardından gelişen yeni yaşam deneyimlerinin etkilerini görmek mümkündür. Bourdieu’nun Habitus kavramında ifade edilen, kültürün kendini yeniden üretme isteği; kurum bakımında kalmış diğer kişilerle buluşmalar düzenleme, destek olma, destek bekleme, evlilikte ve eş seçiminde bu yönde hareket etme biçiminde görülmektedir. Görüşülen kişiler hem kamusal alanda hem de özel alanlarda, tercihlerini bu sosyal gruba ait hissettikleri kişilerden yana kullanmaktadır. Özellikle evlenecekleri kişilere yönelik eş seçimlerinde, bu kişilerin kurum bakımı deneyimlerinin etkili olduğu gözlemlenmektedir. Kişiler eş seçimlerini kendilerine benzer hatta mümkünse kurum bakımında kalan kişilerden biriyle yapmak istemektedir. Bu tercihlerinin yanı sıra evlilik törenlerine de aileleri olarak gördükleri ve ‘anne’, ‘baba’ olarak adlandırdıkları kurum çalışanlarını ve ‘kardeş’ olarak gördükleri diğer kurum bakımında kalan arkadaşlarını davet etmektedirler.

Kurum bakımında kalmış bireylerin eş seçimi stratejilerini birden fazla teori ile karşılamak mümkündür. Winch’in filtre teorisinde, kişilerin sosyalizasyon süreçlerinde kendilerine yüklenen filtreler yoluyla eş seçimi yaptıkları ifade edilmektedir. Çalışmada görüşme yapılan kişilerin, maruz kaldıkları dışlanma sebebiyle aile kurarken, kendilerini anlayıp denk bir ilişki kuracak kişilere yönelik seçim yaptıkları görülmektedir. Bu seçimlerde aranan özellik kişinin kurum bakımı deneyimine sahip olmasına yöneliktir. Katılımcıların bir kısmının bunu gerçekleştirdiği görülmekle birlikte, diğer bir

kısımının ise memnun olmadıkları evliliklerini tekrar kurma imkanına sahip olsalar bu yönde bir seçim yapmak isteyeceklerini ifade ettikleri görülmüştür.

Eş seçimine dair bir diğer önemli sonuç, katılımcıların toplum tarafından etiketlenmiş diğer bireyleri de eş adaylarına dahil etmesi üzerinedir. Bu duruma verilebilecek örneklerden birisi, kurum bakımı geçmişi olan katılımcının arkadaş çevresi tarafından annesi ve babası olmayan, bir akrabasının yanında büyümüş olan biriyle evlenmeye teşvik edilmesidir. Gerçekleştirilen bu evlilik sonucunda eşler mutlu olduklarını ifade etmişler ve mutluluklarının en önemli nedeni “ikimiz de yokluk görmüşüz” biçiminde ortak geçmiş tarifiyle ifade etmişlerdir. Katılımcının bu örnekte, evlendiği kişiyle aynı iş yerinde çalışıyor olmak, aynı yaş grubunda yer almak, sosyal çevrelerinin iş yeri ve ev arasında çok fazla seçenek sunmuyor olması gibi birçok ortak noktaya sahip olma durumlarından birini değil de evleneceği kişinin büyüdüğü aile ortamı, yaşadığı zorluklar vb. durumlarla kendinden bir parça bulmayı ön planda tuttuğu söylenebilmektedir. Eagleman (2013)’ın örtülü benlikçilik kavramıyla ifade edilen bu durum, bireylerin kendileriyle başka kişi veya nesneleri bağdaştırmaları sonucu kendi tarafına yakın olanı olumlu algılama, kendine yakın hissetme olarak açıklanmaktadır. Buna göre, sosyo-ekonomik imkanları kısıtlı, aile bireyleri olmayan, toplumun genelinden kendilerine benzer sebeplerle dışlanmış kişilerde, aynı kurum geçmişi olan bireyler gibi eş seçimlerinde ön planda yer alabilmektedir. Bu durum, grubun kendisini tanımladığı sosyal tabakanın konumunu da bize sunan önemli bir veri sayılabilmektedir. Grup, kendini toplumun sosyo-ekonomik olarak zayıf, damgalanmış ve dışlanmış kesiminden görmekte ve eş seçiminde bu kriteri birincil planda değerlendirmektedir. Kurum bakımında kalmış kişilerin kendilerini toplumun dışlanmış kesimiyle özdeşleştirmeye yatkın olduğu görülmüştür. Bu durumla ilgili olarak Turner, bireylerin kendilerini üyesi oldukları sosyal gruplar üzerinden tanımlayıp değerlendirdiklerini ifade etmiştir (Turner, 1975). Bu gruplar arasında öncelik, kurum bakımında kalmış kişilerden oluşan gruplar olmaktadır. Katılımcıların ifadelerinden elde edilen verilerden, ailesiz, engelli, göçmen, yoksul, eski hükümlü gibi toplumun diğer damgalanmış ya da dışlanmış kesimlerine yakınlık duydukları anlaşılmaktadır. Benzer geçmiş ve yoksunluklar, ortak sorunlar ve bakış açısı bu yakınlığın nedenleri olarak gösterilebilmektedir.

Katılımcıların kendisine benzer biçimde kurum bakımı deneyimi olan bir kişiyi seçtikleri ya da seçmek istedikleri, bununla birlikte kendilerine yakın sosyal gruplardan da eş seçimine yöneldikleri görülmektedir. Katılımcıların ifadelerinde de evleneceklerinde ya da tekrar evlenmeleri muhtemel olduğunda ‘kendim gibi’ diye tanımladıkları kurum bakımı geçmişi olan ya da kendileri gibi alt sosyo-kültürel seviyeden bireyler üzerinde seçim yapmak istedikleri görülmektedir. Eş seçimine dair yapılan çalışmalarda birincil öncelik ekonomik durum ve yaş olarak öne çıktığı görülmekteyken, araştırmaya konu olan kişilerde bu öncelik eş adayının dahil olduğu sosyal çevredir.

Çalışmada kadın ve erkeklerin eş seçimi ve evliliğe dair görüşlerinde farklılık gösteren ifadeler bulunmaktadır. Bu farklılığa dair önemli bir neden, kurum bakımında kişilere yüklenen rollerdir. Kadınlara, bir yuva kurmaya, eş olmaya dair yapılan telkinler kurum bakımının son günlerine doğru gelenekselleştiği ifade edilen çeyiz toplama süreciyle de pekiştirilmektedir. Erkek çocuklarda ise kök aileye dair telkinler ağır basmaktadır. Erkeğin, meslek sahibi olması ve kendisinin kurum bakımına alınmasına sebep olan ailesinin yoksunluklarını gidermesine yönelik nasihatler verilirken, evliliğe ya da çocuk yetiştirmeye dair bir ifadeye rastlanılmamıştır. Bu durum kurum bakımının sona ermesinin ardından da kendini göstermektedir. Kurum bakımından sonra erkeğin, kök ailesinin hiç görüşmediği üyelerini bularak aileye dahil olma çabasında olduğu; kadının ise ailenin yalnızca görüştüğü bireyleriyle ilgilendiği, evlenmesinin ardından ise bu görüşmelerin azaldığı tespit edilmiştir.

Kadın ve erkek katılımcılar arasında evlilik kurumuna bakış konusunda da farklılık olduğu görülmektedir. Kadınların güvenlik ihtiyacını karşılayacak, kendisini bir yuva kurarak ve çocuk sahibi olarak kanıtlayabilecekleri bir kurum olarak gördükleri evliliğe erkekler hayatlarını düzene sokacak, toplumsal ağlarını genişletecek bir sosyal destek sistemi olarak bakmaktadırlar. Kurum bakımında kalan kişilerin çok erken yaşta evlilikler yapmasının sebepleri de bu farklılıklarda aranabilir. Evliliği kadınlar, çevreden gelebilecek tehditlerden, geçmiş korkularından kaynaklı yoksulluk ve istismar endişelerinden kendilerini korumanın yolu olarak görürken; erkekler ise özgürlüğünü kısıtlamasından endişe ettiği ama topluma dahil olmak adına aşılması gereken bir görev gibi gördüklerini ifade etmişlerdir. Kurum bakımında kalan kadınlar, evlilikleri süresince hem eşlerinden hem de eşlerinin ailesi tarafından sıklıkla bu geçmiş deneyimlerine dair sorgulandıklarını ve bu sebeple tüm hareketlerinin takip edildiği hissine kapıldıklarını ifade etmişlerdir. Erkekler ise bu tip bir durumdan söz etmemişlerdir.

Katılımcılar, evlilik hususunda geçmiş yaşam deneyimlerinden de kaynaklı olarak isteksiz olduklarını, evlenme yönünde sosyal çevrelerinden sürekli bir nasihate maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Neticede bu yönde telkinlerin sonuç verdiği ve çoğu katılımcının yaptığı evliliklerinde sosyal çevresinin telkinlerini kendi görüşlerinin önünde tuttukları görülmüştür. Ancak birçok yönden hazırlıksız gerçekleştirilen bu evlilikler, yetersiz sosyal destek, ekonomik zorluklar, duygusal sorunlar ve mevcut damgalanmanın da etkisiyle problemli süreçleri başlatmaktadır. Katılımcılar evliliklerindeki sorunların başat nedeni olarak kurum bakımı deneyimini görmekteyken, eşin ailesi hatta çiftlerin sosyal çevresi bu geçmiş yaşam deneyimi sebebiyle kişinin hayatını ‘müdahale edilebilir’ görmekteyken. Katılımcılar çevrelerindeki insanların, eşine olan davranışından cinsel hayatlarına, bebeklerini nasıl doğuracaklarından nasıl büyüteceklerine kadar tüm sürece dair sorular sorulmasından ve fikir beyan edilmesinden rahatsız olduklarını ifade etmişlerdir. Henüz çocukluk çağında birçok sorunlu deneyimle yüzleşen

ve evlilikle birlikte sakin, yalnızlıktan uzak ve kabul gördüğü bir hayata başlama isteğinde olan birey bu kez de aile içi sorunlarla başa çıkmak zorunda kalmaktadır. Katılımcıların ifadeleri başa çıkma becerilerinde kendilerini yetersiz hissettiklerini göstermektedir. Mutsuz olan ilişkilerini sonlandıramadıkları, para kullanımı, tasarruf, borçlanma konularında sürekli problem içinde oldukları, aile içi şiddete maruz kaldıklarını ya da bırakıldıkları, çocuklarını yetiştirme konusunda yetersiz hissettikleri ancak evliliğin bu halini normal karşıladıkları görülmektedir. Buehler & Gérard (2002), kurum bakımından ayrılanların evlilik doyumunun düşük olduğunu ancak bunu evliliklerini sonlandırmak için yeterli görmediklerini ifade etmiştir.

Katılımcıların ifadelerinde eş seçimi, evlilik ve aileye dair elde edilen önemli veriler mevcuttur. Kurumsal bir ebeveyn olarak tanımlanabilecek olan kurum bakımı kişiye bir aile kurmaya ya da ebeveyn olmaya dair yeterli kazanımı sağlamamaktadır (Sadak ve Yıldırım, 2020) Çalışma kurum bakımında kalan kadınların ve erkeklerin çok erken yaşlarda evlilik yaptıklarını, evliliklerinde ekonomik sorunların sıklıkla görüldüğünü, erken yaşlarda çocuk sahibi olduklarını hatta bazen bu çocuğun da kurum bakımı için değerlendirilebildiğini göstermektedir.

Çalışmanın literatüre katkısı ise mevcut araştırmaların odaklandığı kurumsal bakım sürecinden ziyade, kurumsal bakım sonrasına yönelik bir perspektif sunmasıdır. Literatürde, kurumsal bakım sonrası yapılan çalışmaların genellikle bireylerin toplumsal hayata uyum sorunlarına odaklandığı görülmektedir. Ancak bu çalışma, söz konusu uyum sorunlarının kökenlerini kurumsal bakımın dinamiklerinde aramakta ve mevzuat ile yasalar çerçevesinde işleyen kurumsal yapıların bireyler üzerinde yarattığı değiştirici etkileri incelemektedir. Bu değiştirici etkiler, bireyin kurumsal bakıma kabulü ile başlayan ve uzun vadeli sonuçlar doğurabilecek bir süreci ifade etmektedir.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarların herhangi bir çıkara dayalı ilişkisi bulunmamaktadır.

ETİK ONAY/KATILIMCI ONAMI

Makale kapsamında katılımcı kullanılmadığı için ilgili onaya yer verilmemiştir.

MADDİ DESTEK

Çalışma için herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

YAZAR KATKILARI

Bu araştırma ve araştırma ile ilgili tüm aşamalar tek yazar tarafından yürütülmüştür.

KAYNAKÇA

- Ağdemir, S. (1991). *Aile ve eğitim. Sosyal politika çalışmaları dergisi*. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21106/227302> 1(1)
- Akman, B. (2002). *Korunmaya muhtaç çocuklarla ailesi ile yaşayan çocukların kavram gelişimlerinin ve okula hazır bulunuşluk düzeylerinin karşılaştırılması. Toplum ve sosyal hizmet, 13(1), 74-85.*
- Bakkaloğlu, H. (2010). *Erken çocukluk döneminde gelişimi etkileyen faktörler. İ. D. (Ed.) içinde, erken çocukluk eğitimi (s. 210-239). Pegem Akademi.*
- Bartholomew, K., & Shaver, P. (1998). *Methods of assesing adult attachment do they converge? J. Simpson, & W. Rholes içinde, attachment theory and close relationships (s. 25-45). Guilford Press.*
- Baş, M. (1990). *Yetiştirme yurdunda kalan ve ana-baba yanında kalanların kaygı düzeyleri. Hacettepe üniversitesi eğitim fakültesi dergisi, 6(1), 133 - 159*
- Bilen, M. (2009). *Sağlıklı insan ilişkileri. Pegem Yayınları.*
- Bogdan, R., & Biklen, S. K. (1992). *Qualitative research for education: an introduction to theory and methods. Pearson.*
- Bourdieu, Pierre (2010), "Sermaye Biçimleri", Derleyenler: M. M. Şahin ve A. Z. Ünal, Sosyal Sermaye, Değişim, İstanbul, s. 45-75.
- Buehler, M., & Gérard, J.-M. (2002). Marital Conflict, Innefective Parenting and Children's and Adolescents' Maladjustment. *J Marriage Fam, 78-92.*
- Buss, D. (1987). *Mate selection criteria: an evolutionary perspective. C. Crawford, & D. Krebs içinde, sociobiology and psychology: ideas, issues and applications. Hillsdale.*
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2022). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri. Pegem Akademi Yayıncılık.*
- Cılga, İ. (1989). *Korunmaya muhtaç gençlerin sorunları ve yetiştirme yurtları. Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Yayınları.*
- Demirbilek, S. (2000). *Korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılmasında yetiştirme yurtları. Dokuz eylül üniversitesi iktisadi idari bilimler fakültesi dergisi, 15(2), 137,152.*
- Demirbilek, S. (2005). *Sosyal güvenlik sosyolojisi. Kamu-İş Yayıncılık.*
- Duyan, G. Ç. (2003). *Aile yaşam döngüsü ve gelişimsel farklılıklar. Toplum ve sosyal hizmet, 14(2), 33-41.*
- Eagleman, D. (2013). *Incognito. İstanbul: Domingo Yayınevi.*
- Erikson, E. H. (2014). *İnsanın 8 evresi. Okuyan Us Yayınları.*
- Giddens, A. (2000). *Elimizden kaçıp giden dünya. Alfa Yayınları.*
- Goffman, E. (2016). *Tımarhaneler - akıl hastalarının ve kapatılmış diğer kişilerin toplumsal durumu üzerine denemeler. Heretik Yayın.*
- Gülerce, A. (2007). *Dönüşümsel aile modeli ve türkiye'de ailelerin psikolojik örüntüleri. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.*

- Güngör, H., Yılmaz, M., & Çelik, S. (2011). *Romantizm ve eş seçimi tutum ölçeğinin uyarlanması; geçerlik ve güvenirlik çalışması. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 180-190. 4(36), 180-188.
- Hallaç, S., & Öz, F. (2014). *Aile kavramına kuramsal bir bakış. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(2), 142-153. <https://doi.org/10.5455/cap.20130625102321>
- Kalaycı, H. (2007). *Yetiştirme yurtlarındaki çocuklarda sosyal dışlanma riski (tokat ve turhal örneği)*. Sakarya: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Miles, M., & Huberman, M. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook 2nd ed.* Sage.
- Öztürk, M., & Ünal, V. (2015). *Yetiştirme yurdundan ayrılanların sosyalleşme ve toplumla bütünleşme durumları (sivas örneği)*. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 16(1), 119-134.
- Parsons, T. (1991). *The Social System*. Routledge.
- Sadak, E. & Yıldırım F. (2020). *Kurum Bakımından Ayrılan Bireylerin Toplumsal Yaşama Uyum Sorunlarının “Sosyal Hizmetler” Bağlamında Değerlendirilmesi*. YDU SOSBİLDİR, 13(2), 169-191.
- Salmons, J. (2020, 12 05). *Listening to the sounds of research. Method space*: <https://www.methodspace.com/listening-sounds-research/>
- Tolan, B., Ünver, Ö., Bulut, I., & Dağdaş, C. (1986). *12-24 yaş gençlerin sosyo-ekonomik sorunları*. MEGSB Yayınları.
- Topgul, T. (2023). *Kurum bakımında kalmış yetişkinlerin deneyimleri ve eş seçimi stratejileri* [Yayınlanmamış doktora tezi] Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Turgut, A. Ş., & Özkan, Y. (2019). *Kurum bakımından ayrılmış bireylerin sosyo-demografik özellikleri ile kurum bakımı sonrası yaşadıkları sorunlar arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 23(3), 748-763.
- Turner, J. (1975). Social Comparison and Social Identity: Some Prospects for Intergroup Behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 5-34.
- Warren, N. (1999). *How to know if someone is worth pursuing in two dates or less*. Thomas Nelson Pub.
- Yıldırım, İ. (2002). *Üniversite öğrencilerinin eş seçme kriterleri*. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3(27), 15-30.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2009). *Türkiye’de çocuk koruma sisteminin genel olarak değerlendirilmesi*. Aile ve Toplum, 5(8), 43-57.
- Yüksel, Z., & Öncü, B. (2016). *Geçmişte kurum bakımında kalmış bireylerin kurum bakımı deneyimlerine ilişkin özellikleri ve bağlanma biçimlerinin incelenmesi*. Toplum ve sosyal hizmet, 27(2), 63-7.